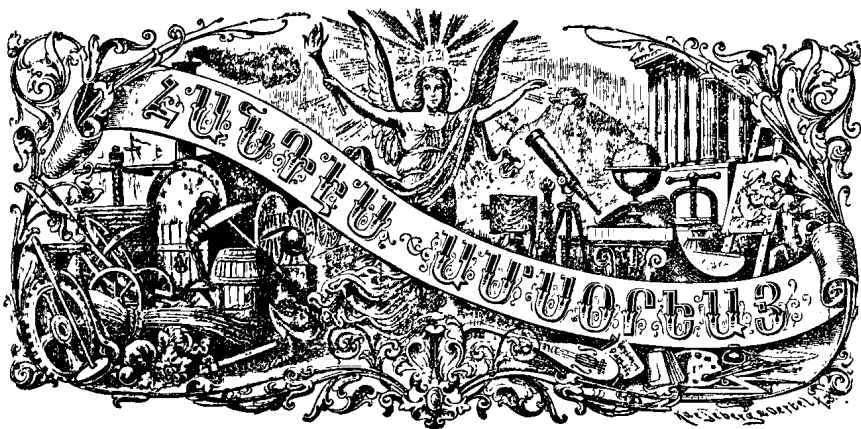

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԽՍՏԳԻՏԱԿԱՆ

ԻՐ. ՏԱՐԻ 1908

Տարեկան 16 ֆր. ոսկի — 6 րբ.:
 Անցամանայ՝ 8 ֆր. ոսկի — 3 րբ.:
 Մեկ թիւ կ'արժէ 1-50 ֆր. — 70 կ.:

ԹԻՒ 4 ԱՊՐԻՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

1720—1775.

ՍԱՐԳԻՍ ԱՐ.ՔԵՊ. ՍԱՐԱՓԵԱՆ

ԵՒ ԻՒՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

10.

(Հարանգարիւն)

(Մխիթարեանց) Ժողովրդապետութեան "Գիրք վախճանելոց, մասնին մը կը կարդանք. 'Յամի Տեառն 1796, ի 14 Մարտի, ի 9 Ժամու առաւօտու վախճանեցաւ ի ծերուն թնե գերապատիւ Բասէնցի Յարութիւն վարդապետ, եւ Արհիեպիսկոպոս Էջմիածնի՝ յառաջադէպ ընկալեալ զսուրբ Խորհուրդս, ի հասկի հարիւր եւ մի ամաց (որպէս ի մի

գրուածոյ իւրմէ ի յայտ եկեալ է, եւ թէպէտ ի թուղթն Այցառողի մեռելոց գրեցաւ 96 ա. մաց): Եւ յերրորդ աւուր, այս է ի 16 ամիոյս յուղարկաւորեցաք ի Սուրբն Յուստոս: Եւ մարմին նորա եղաւ առաջի փոքր գրան նոյն եկեղեցոյն: Երոյ վերայ դնիլ ունի եւ վեճ քանդակագործն, որ է մեր յառաջ բերածն: Հանգուցելոյն "Արհիեպիսկոպոս Էջմիածնի, տառն 1800ին արուեցաւ (Ս. Ժողովքն) Վիեննայի Մխիթարեանց առաջին Աբբա՛հոր՝ Գեր. Ատուածատուր Վ. Բարկէնանին:

Ահաւասիկ յիշեալ լատիներէն տապանաւ գրին հաղիւ ընթեռնելի մասը, որմէ կը հասկըցուի նաեւ որ Պիոս Զ. Բահանայապետին ներկայացած է, եւ թէ իւր տապանագիրը շինել տուեր է իր մտերիմ բարեկամը Յովսէփ Բասնեցի:

D. O. M.

PASCHALI ARUTIU

ARCHIEPISCOPO ARMENIO PAssENIAE NATO

PII...I...SIT DOCTRINA

RI RI XI AN...DANARI CONIEPTU

APOSTOLICAЕ ROMANAE SEDIS

I RIZIRINII PRYICIMO

PIO VI. PONT. MAX.

...ICISSIMO IMPR.

JOSIPHO II. IP. MARIAE IP. THERESIAE

PII..REMVM ACCIPIO

IIRCISISS IN TEOCESSV.

VITA AD. ANNUM PROPE CENTISIMVM

PRODUCTA

PRID. ID. MART. A. D. MDCCXCVI
PII SANCITO DIUNCTU
RAETREO OPII 19. SUIO AMICISSIMO
JOSEPH. PASSENZI
II. I. L. M. P.

Դառնանք այժմ Սարգիս Արքեպիսկոպոսին, զոր Մարտիրոս թողուցինք:

Սարգիս Արքեպ. 40 օր Մարտիրոս մնաց այն տեղ թառանծօրեայ առողջապահական հսկողութեան տակ (lazaret): Ասկէ այլեւայլ տեղեր նամակներ գրած է, ինչպէս կ'երեւայ Ստեփ. Աբբային 9 Յունուար 1773ին առ Սարգիս գրած նամակէն, որուն մէջ կ'իմացընէ Ստեփ. Աբբային թէ Մարտիրոսէն գրած նամակն ընդունած է եւ Հռոմէն զատասխանը գրած, ինչպէս նաեւ հետոյ գ. 4. Հռոմէն կը գրէ 30 Դեկտ. 1772ին առ Սարգիս Արքեպ. թէ Սարգիսի 16 Հոկտ.ին "Մարտիրոսը չաղարէթէն" առ ինքն գրած նամակն ընդունած է, որուն մէջ Սարգիս կը խնդրէր, որ ի Հռոմ իրեն յարմար վարձու տուն մը գտնէ Գեորգի Գ. վասն զի Հուլիոս Զոյրը բնակիլ: Դարձեալ 9 Յունուար 1773ին "Յօհաննէս տէ Սերբոս" մարքիզը կը գրէ Վենետիկէն թէ Սարգիսի Մարտիրոսը Լազարէթէն 15 Հոկտ. թուականաւ գրած նամակն ընդունած է:

Այնուհետեւ Կաթոլիկեան Յովհ. Ա. Ին հետ մեկնեցաւ Մարտիրոսէն, եկաւ Անթիպ (Antibes), ապէս Գենուա (Genova) եւ Բիզան (Byzantium) Լիվոռնոյ, ուր հասաւ 18 Դեկտ. 1772ին, հայ կաթողիկոսայ եկեղեցին իրեւանեցաւ, եւ տեղւոյն հայ հասարակութիւնէն մեծ ընդունելութիւն գտաւ:

Սարգիս Արքեպ. Ս. Խնդեան օրերն անցընելէն ետեւ՝ Գեորգի Հռոմ երթալ հասաւ. առիւլ եւ հոն մեռելը: Բայց քանի մ'օր ետքը երեսուն ելաւ իր մէջ հին հիւանդութիւնը՝ ու գեւորութեան գովաւորութիւններէն հետեւանօք: Այս հիւանդութիւնը թէպէտ քիչ մ'ետքն անցաւ՝ սակայն յետոյ վերստին սաստկացաւ: Եւ այն միջոցին ինքը Հռոմ երթալու նախապատրաստութիւնները կը տեսներ:

Լիվոռնոյի Գիւստաւատն բարձրաթիւ նամակներու մէջէն այս մասին հետեւեալ տեղեկութիւնները քաղեցի:

Գեորգ Գ. 30 Դեկտ. 1772ին կը գրէ Սարգիս, թէ 16 Հոկտ. թուականաւ Մարտիրոսէն գրած նամակին համաձայն՝ իրեն յարմար տուն մը պիտի վարձէ. եւ 10 Մարտ

1773ին գարձեալ որպիսութիւնը հարցընելով՝ կ'պահանջընէ, որ զինք ի Հռոմ ըստ արժանւոյն ընդունելու՝ համար պետք եղածները կը կարգարէ: Արդէն ինքը Սարգիս Կ. Պոլսէն հետը բերած էր Գաղղիոյ եւ Դեպարտիսի գետնաներ, ու կողմանէ ընթացին յանձնարարականներ, եւ ինչպէս Տուրացոյի Արքեպ. Ֆրա Գիաօմո 3 Յուլ. 1773 թուականաւ Հռոմէն կը գրէ Սարգիս Արքեպ. Ին, նաեւ Կ. Պոլսոյ կաթողիկոսայ Հայոց Առաքելական փոխանորդն (Քիւր)՝ Մեթուսեան կամ Տոյի-Սիմոնեան Աթմասար Արքեպ. Հռոմկայ (1758—1779) իր մասին շատ լաւ խօսող նամակ մը գրած է իրեն, ինչպէս նաեւ Ս. Ժորժիլոյ քարտուղար Ման. Պորճիային Կե. Վենետիկէն Սեղբոսեան Յովհաննէս Սարգիզ կը գրէ 3 Յուլ. 1773 թուականաւ առ Սարգիս Արքեպ. թէ Դեկտ. 23ին Լիվոռնոյէն գրած նամակն ընդունած է, ինչպէս նաեւ Կ. Պոլսէն հետը բերած Խուլէլեան Արարհամ ամիրային յանձնարարականը, թէպէտ եւ ինքն առանց ասոր ալ աջակց պիտի ըլլար իրեն՝ "վասն ի սկզբանէ հետէ սերտ բարեխմուսութեան առ մեզ", եւ իմանալով որ հիւանդութեանը պատճառաւ հազիւ ջապկէն ետքը պիտի երթայ Հռոմ, կը հրաւիրէ զինք ի Վենետիկ, որպէս զի խօսին Հռոմ կատարելի գործին մանրամասնութեանը վրայ, եւ պէտք եղած յանձնարարականները տայ Կարդինալներուն: Սեղբոսեան Մարքիզ կը հաղորդէ նաեւ՝ թէ իր եղբարքն Պետրոս եւ Անտոն կ'ողջունեն զինք, ինչպէս նաեւ "քո աշակերտ Պետրոս Ա.", որ է իրեն աքսորակիցն Պետրոս Ա. Իօսէփէնեան, որ այս միջոցին Վենետիկ հաստատուած էր:

Այսպէս ամենայն ինչ նախապատրաստելէն ետեւ՝ 1773 Յունուար 9ին Ս. Ժորժիլոյ քարտուղար Ման. Պորճիային նամակ մը կը ըզկէ, Հռոմ երթալու թոյլտուութիւն խնդրելով՝ Հետեւեալն է այս նամակը, որուն Սարգիս ձեռօք գրուած օրինակը կը պահուի Լիվոռնոյի գրխանը:

Մեծա. պատկառանք եւ յարգանք մատուցել բոճակոտի առ բարձրաբերեւ եւ երկնահայ Սրնայն բախաւոր, այսինքն՝ ի համարոյ Սրբազան Գաղղիաբարց ծայրագոյն Քահանայապետին զինուորեցելոյ Սրբոյ Եկեղեցւոյ, եւ անյուզող փոխանորդի Տեառն մեզոյ Յիսուսի Բերնատտի, նաեւ Շմարտա յաջորդի Սրբազան առաքելոյն Պետրոսի, Տեառն Կղեմէս Ժ. Գ. Ի. ունոցի յերկրի գովական երկնից:

Համանպաստեալ շուրջ գնովաւ եղելոց Դարձեալ քերթիկէց, այսինքն՝ Գերազանց եւ Սրբոյ

Ժողովոյն կարտինալաց, մեծաւ հպատակութեամբ համոյր խնարհական մատուցանեմ մաքուր քղանցիկ նոյնին. ի ձեռն քոյոյ վեհաժառանգութեան:

Եւ հետեւապէս պարաւանդիմ ծանուցանել քոյոյ վեհաժողովեան եւ գերմատուութեան՝ որ եւ հաւատարմաբար խորհրդահաղորդ Սրբոյ Ժողովոյն:

Ձի եւ յետեւապէս եւ աւելածուս ի խումբս ուղղափառ եկեղեցականաց Հայոց, յամի Տեառն Մէծ եկեալ ի մեծ քաղաքի Հռոմ ի համոյր ստից Բենեդիկտոս ԺԴ. քահանայապետի, որ եր յայնժամ խորհրդական որդոյ Ժողովոյն մենիներ լեքարին առ Տէր հանգուցեալն, որ առաւել օգնական եղեալ մեզ յամենայն կողմանէ, եւ ներկայացոյց զմեզ առաջն ծայրաբար քահանայապետին, որ եւ նոյնն թէ իբրեւ եղական եւ յառկալոյն յառկարինութիւնս եւ բարեբարութիւնս շնորհաց մեզ, այժմս ոչ եւ ժամանակ մի ըստ միջնէ գրեւ վեհաժողովեանդ. եւ մանաւանդ գերականց որդաց Ժողովն ի ձեռն գերաբարձ կարտինալ կարափայլին Հայոց յորդորեաց զանարժանութիւն մեր մնալ ի Հռոմ ձեռնադրող որդացն առ զապալանտա ֆիւմիէի՝ Նաեւ եւ ձեռնադրեւ մեզ զերիս քահանայս, եւ զերկուս սարկաւազական ի յեկեղեցին Հայոց, յորոց մինն եւ մենիներ որդապան, որ եւ այժմ այդր: Բայց մեզ վասն ունելոյ ի մահ մերում ապագրեւ զմանս ուղղափառական գրեանս ի Վենետիկ քաղաքի, եւ կատարեւ զայլ օգտակար ծառանմանս ի յօգուտ ազգին մերոյ. աղաչեացք թոյլատրել զմեզ դնալ ի Վենետիկ, որ եւ գնացեալ կատարեցաք զգրեալն ի մահ մերում, որպէս եւ տեսանի, եւ զինն անցանելոյ ամաց ոմանց՝ վերադին գարձաք ի Հռոմ, եւ մնալով այդ վեցամանայ ժամանակաւ, ապա հրաման առեալ ի քահանայապետէն եւ ի Սրբոյ Ժողովոյն գնացաք ի Վ. Պօլսո: Եւ թէ անգամս զինչ, եւ զորպիսի հպաշտան կրեցաք, եւ զորքան օժանդակութիւնս արարաք ուղղափառացն Հայոց, եւ որպիսի քարոզութեամբ վարեցաք յայտնապէս ի հոյակապ եկեղեցիս Հայոց, եւ զայլ այսպիսի իրակութիւնս տեսանելոց եւ Աստուծոյ՝ Սրբազան Ժողովն քեւ հանգրեմ, ի ձեռն ճշմարիտ վկայական գրեանց գերազանց գեաւանացն Գրգանայոյ եւ Նապոլոյ, որք ակնշնչաբար եւ ականատեք գործով ամենայն որդիաւթեանց առեց եւ կրից մերոց՝ վկայեալ հաւատաւան պրին առ գերազանց կարտինալ Թադաւարութեանց իւրեանց, այսինքն առ... զորս թնիմ այժմ ընդ իս, առ ի բերել այդր: Վերջապէս որպէս առաջին նուազի գալլաւ, տեսն իմոյ այդր, ներշնչմամբս Աստուծոյ ձեռնառն եւ օժանդակ եղեւ ինձ հանգուցեալ Մօսիներ որդեբար, այսպէս եւս այժմ ակն թնիմ ի յԱստուծոյ, թէ նախապատարաստեալ իցե գրեւ առ ի լինել ներկայս առաւելագոյն նպատակ եւ օժանդակ: Այսոք զինի բոլորովն յանձնելոյ զամենայն կամս եւ զհամբովեան իմ նմի հրամանոյ Սրբոյ Ժողովոյն, զորոնս յանձնեմ նաեւ ըստ ամենայնի ջրով գերահանար խոհակաւորութեան եւ բարեհաճութեան:

Հռոմի յետոյ ծանուցանեմ վեհաժողովեանդ, զի այժմ ի Վ. Պօլսո երկրքին կողմանքն Հայոց, այսինքն ուղղափառաց եւ ճիշմարեաց ի մեծաւ մեծաց մինչեւ ցիրոշունս ակնապաշտ եղեալ Նախան եւ կողմնս յայս, առ ի գրեւել զգերաբարձին, եւ առ կայանայն որպիսութեան մարդ:

Նոյնպէս 9 Ռոնուար 1773 թուականաւ կը գրեւ առ Հ. Ռափայէլ Արքայ Անտոնեան Միաբանութեան եւ առ Հ. Գեորգի Վ. Հռոմ (Գիւ. Անտ.), յորում կ'ըսե թէ Վիվոնոյ պիտի ձմեռէ, եւ չ'ուզեր Հռոմ Հայոց տունը բնակիլ, ուր չորս եպիսկոպոս եւ շատ քահանաներ կան, եւ կը յաւելու «... Նաեւ ոչ ե պարտ գաղել ի ձենը եւ զայս, զի ունիմ ընդ իս զերկուս յանձնարարական գիրս յոյժ պիտանիս եւ քործունեայս, գրեալ մինն ի կալեացուց Գեապանէն, եւ մինն ի Նապոլոնցուց Գեապանէն առ գերազանց կարտինալ Թադաւարութեանց իւրեանց, ի յորս վկային հաւատարմեան զհայապարական եւ զառաքելական քարոզութեան, զհաւատարմութեանս որ վասն ուղղափառ հաւատոյ, զարթորելոյս ի նիպրոս վասն ճշմարտութեան կաթողիկէի, եւ վասն բունադատելոյ հաստատութեանն առ ի յանել Պատրիարք, եւ զոչ ընդունելոյս, նաեւ տակաւ այլոց այսպիսեաց...»

Ս. Ժողովոյ քարտուղարն ստոր կը պատասխանէ 23 Յնր. 1773 նամակաւ, թէ այժմ Հռոմ շատ հայ եպիսկոպոսներ կան եւ Հայոց Տունը Ս. Մարիամ Եգիպտացի տեղ չկայ, թէ Ս. Ժողովոյ արկիւղ շատ ձանրաբեռնեալ է, եւ թէ Արեւելք ուղղափառ Ժողովուրդն եպիսկոպոսի պէտք ունի, եւ Սարգսի Հոն գտնուիլը շատ արդիւնաւոր կ'ըլլար: Ի վերջոյ կը Գովէ անոր բազմարգիւն կեանքը: Ասոր կը պատասխանէ Սարգիս 8 Փետր. 1773 թուակիր նամակաւ, որուն Սարգսի ձեռք գրուած օրինակն է այս.

Ընկալայ զպատուական գիրն Գերապայառութեանդ զգրեալն ի յունիս 23 եւ ընթերցեալ զայն յաւան արտաբայայ ի սրտի իմում, եւ զիտացի զմեքեմ բարեկամութիւն Գերապայառութեանդ որ առ իս ի պատասխանաբարութիւն որոյ քոսմ հեղուքեամբ եւ խնարհութեամբ, թէ զայլուստն իմ ի Հռոմ ոչ գիտեր զօրուստն անձին իմոյ ի կողմանէ գրամոյ, եւ այնպէս տալ զանձնայն ինչ աղիւղ որդոյ Ժողովոյդ, այլ՝ ունի միայն զմանաւոր նկատում հարկաւոր իրակութեանց ազգին իմոյ եւ յառկապէս անձին իմոյ: Եւ երանելով իմ ի կուսանդուպոլոյ, ոչ ակաւաթողի անգէն ի յուղղափառ գաւառութեան լուստարեան եւ հաստատեալս նաեւ անձին մեծաւ ազգին իմոյ՝ քրտնաշնն վազապետութեամբ եւ վարժեցուցմամբ, զորս գործեցի

մինչև ի խոր ծերութիւնս իմ յայս պետպէս հաւանանք եւ պատրաստեալ հանդերձ, զորս միշտ կրեցի եւ կրէի ի ներհանութեան անհատական հասկանալորդաց անտի, որք որ ըստ օրէ անհետանայ նաեւ էի ի մեծագոյն վստահի կրելոյ զառաւելաւ գոյնս քան զորս կրեցի. եւ զի մի այսու փաստիցէն առաւել քան թէ շահաւէտիցէն ուղղափառքն ազգին իմոյ, սակայն այսորիկ լուսագոյն համարեցայ խոյս տալ ի կոտորածիս պատճառ, որպէս յայտ է ըստը ազգին իմոյ, ի ճշգրիտ վկայութեանց զեսպանացն Գաղղիոյ եւ Կապովոյ, զորս ունիմ ընդ իս: Եւ առ այսմ որովհետեւ զտանին անձինք օմանք ի Վենէտիկ, որք սպասեն գնալոյն իմոյ անդ, յօժարութեամբ վասն ոմանց մանաւոր գործառութեանց իմոց, յորց պատասխանաւ Աստուծով զիտաւարութիւն ունիմ գաղղի այդք առ ի մատուցանել զյարգութիւն իմ համբարիւ սրբազան ոտին ամենբնիկ Վեհապետին նաեւ Վեհմայար-գոյնից, եւ քումզ Գերապաշտաւութեան:

Գերապաշտաւութեան քում

ի յալիկուռան փետրվարի 8, 1773

ամենախնամարհ ծառայ

Սարգիս Արքեպիսկոպոս:

Միեննոյն ժամանակ Սարգիս գիմած է նաեւ այլեւայլ ազգեցիկ անձանց միջնորդութեան: Այսպէս 20 փետր 1773 թուականաւ Fra Giuseppe Mª Dobbia Min. Conv. ստորագրող փրանկիսկեանը կը գրէ Հռոմն առ Սարգիս, թէ միտնէ ետ դարձած ըլլալով՝ Աղբիւնուկոյն եւ Կ.Պոլսոյ վրայ տեղեկութիւններ տուել է Սրբազան Քահանայապետին, ի մասնաւորի Հայոց վրայ, որոնք մէտ են ի կաթողիկէութիւն, եւ ըսեր է թէ աւելի ընդարձակ եւ ճիշտ տեղեկութիւն կրնայ տալ Սարգիս Արքեպ., զոր թէպէտ անձամբ ձանցած չէ, բայց համաւար գիտէ. եւ թէ ըսուել է Սարգիսի մասին՝ թէ Սրբազան Քահանայապետը շատ սիրով պիտի լսէ զինք, եւ ամենայնպէս սիրով պիտի ընդունի:

Նաեւ Հ. Գրիգոր Նէփօթ Անտոնեան Միաբանութեան Մեծաւորն ի Հռոմ կը գրէ 5 Մայիս 1773ին առ Սարգիս, թէ վերջին գրութեանը համեմատ գացեր է առ «Եռնաց Եպիսկոպոս», որ Յիսուսեանց կարգէն եւ իստաւարութեան արդիւնքը կը հաղորդէ այսպէս. «Նա ապաց թէ Սրբազանն հաճեցաւ յետ ստուգելոյն զամենայն եւ հրամայեաց մանկնեան Պորճիայուն զի գրեցէ ձեզ գիր կողման զի եկիջիք ի Հռոմ, ի սկզբան թէպէտ պատմեաց զամենայն, բայց ոչ հաւատացին նմա. եւ ապա այլ իմ փաթեւայ եկեալ է նոր ի Կ.Պոլսու. նմա հարցնի ի վերայ յոյ. եւ նոյն փաթեւայն պատմեալ է որպէս ինքն

Եպիսկոպոսն պատմեալ էր նոցա. յայնժամ հաւատացին նմա... Պորճիայուն ոչ գրելոյ պատճառն այս է նախ՝ եպիսկոպոսուն որք են աստ տեղաւորեցից եւ ապա հոգացուք զնա... Երկրորդ բան նորին այս է. եթէ ուղղապէս եկեալ իցեր՝ մինչեւ ցայժմ բան նորին կատարելու: Երրորդ ասաց թէ այժմ եկեալ գայէ, մինչեւ քանի մի ամիս բան նորին ուղղի, քանզի ոչ է որպէս այլ եպիսկոպոսուն չըք ոչ գիտն լեզու եւ ոչ եւս կարեն համարձակօրէն խօսիլ...»

Նմանապէս վերոյիշեալ Տուրացցոյ Արքեպիսկոպոս 26 Յունիս 1773ին կը գրէ Սարգիսին, թէ պէտք չէ յուսահատիլ, այլ սպասել. ինք ամենեւեմ է Գրիգորի հետ, եւ ըսել է թէ Սարգիս Արքեպ. ստիկն մէջն է. եւ ինչպէս որ Աղբիւնուկոյն Եպիսկոպոսին գործը կարգադրեց, կը յուսայնոյնպէս կարգի զնել Պրոսպայի Եպ. ին գործը, եւ յետոյ Սարգիս Արքեպ. կը գործին պիտի նայի, որ արժանի է ամենայն խնամոց: Տուրացցոյ Արքեպ. կը գրէ նաեւ՝ թէ անոր (Սարգիսի) մասին գրեր են որ Վենետիկ պիտի երթայ կղերիկոս ձեռնադրելու, եւ թէ հարուստ է՝ 20.000 ղը. ունի, սակայն Գրիգորի պաշտպաններ է զինք:

Եւ ինք, ինչպէս 20 Յուն. 1773ին Տուրացցոյ Արքեպ. կը գրէ Սարգիսին, եւ կը յիշէ Անտոնեան Միաբանութեան Մեծաւորն ի Հռոմ՝ Հ. Գրիգոր Վ. Նէփօթ իր ժամանակագրութեան մէջ՝ թուական 1773, այս միջոցին Հռոմ Ս. Մարիամ Եպիսկոպոսի եկեղեցւոյն մէջ կը ընկալէին կաթողիկէայ վից հայազգի եպիսկոպոսներ: Ասոնք են՝ 1. Կ.Պոլսեցի Եպիսկոպոս Գրիգոր Բարսեղ, որ 1742էն ի վեր Հռոմ էր: 2. Եպիսկոպոս Գրիգոր Բարսեղ, որ 1742էն ի վեր Հռոմ էր: 3. Եպիսկոպոս Գրիգոր Բարսեղ, որ 1742էն ի վեր Հռոմ էր: 4. Աղբիւնուկոյն Արքեպ. Վանայ, ի միաբանից Աղբիւնուկոյն: 5. Գաղաւթացի Արքեպ. Եպ. Ստեփաննոս: Եւ 6. Սամուէլ Եպ. Երզնկացի, Առաջնորդն Պրոսպայի: Առաջնոյն վրայ ուրիշ անթիւ կը գրեն՝ Վերջնոյն վրայ ընդարձակ տեղեկութիւններ տուի վերը, որոնց վրայ կը յաւելուէ նաեւ հետեւեալները: Սամուէլ Եպ. ի յօրինած յիշեալ աղօթագրքէն ունի նաեւ Գիւտ քհ. Առաջնոյն (տես «Լուսնայ» Թիֆլիզ, 1900, Գիրք Ա. էջ 273—4) այս վերնագրով՝ «Երթուլութիւն տեսար ընդմեջն Եպիսկոպոսից, ժողովեալ եւ յարմարեալ ի Սամուէլ շնչին անիմատ Սեբեդայէ եւ վերապաշտեալ Պրոսպայի»:

այսու, ի հայրապետութեան 8. Յակոբայ ա-
մենից Հայոց կաթողիկոսի Համախնայ, յամի
ցեառն 1760 յունվարի 3, իսկ Հայոց 1209,
ի Պրուսա քաղաքի ի Ս. Աստուածածնի եկեղեց-
ւոյ՝ Միքայէլ քհն. Աշնան վերջերս գրեց
("Արեւելք", 1908, Թ. 6751), թէ Սամաւէ
եպ, Պոլիս հաստատուելէն ետեւ (երբ արդէն
1776ին Հռոմէն վերադարձած եւ 1788ին ա.
թողէն հրաժարած էր,) 1779ին Տնանկ Աշ-
քատաց սնտուկին յանձնեց 2.500 զր. որպէս
զի սատր տոկոսով "իւր մահուան վերջը աշ-
քատ դասակարգէ որը աղջկան մը հարսանեկան
օժիտը պարտաւորուի":

Իսկ միւսներու վրայ հետեւեալ տեղե-
կութիւնները ժողոված են՝

Եւթննէս. Դասպետն, Մարտինի չորրորդ
հայ կաթողիկեայ Արքեպիսկոպոսն էր, եղբորորդի
առաջին հայ կաթողիկեայ Արքեպ. Մելքոն
Դասպետանին, որ Բորսականտայի աշակերտ էր
եւ 1684ին Մարտինի աջօղջ հայ հասարակու-
թիւնը կաթողիկեայ ըրած էւ. ինքն 1716ին ի
կ. Պոլիս նահատակուած էւ Եւթննէս Ծնած
է 1715 Յունուար 21ին Մարտին, 1735 Մայիս
30ին Հռոմ գացած եւ Բորսականտայի աշա-
կերտած է, 1746ին ի Հռոմ Ս. Մարիամ Ե-
գիպտացի եկեղեցւոյ մէջ քահանայ ձեռնա-
դրուած է Սարգիս Արք. Սարաֆեանէ, նոյն
տարին դարձած է Մարտին եւ ժողովրդեան
ձուլացած: 1767ին գրած է գեղեցիկ մեկնութիւն
մը Ս. Պատարագի (օրինակ մը Մոզրն. Անտ.
Թ. Միգի), 1768ին Մարտինի Առաջնորդ ըն-
տրուեցաւ, եւ կընձեւ Ժ. Ս. Քահանայապետէն
հաստատուելով 1768 Ապր. 30ին, նոյն տարին
Սեպտ. 4ին Արքեպ. ձեռնադրուեցաւ ի Զմմառ
Կիլիկիոյ Միքայէլ Պետրոս Գ. կաթողիկոսէն
Հայոց Ուղղափառաց: 1869ին Օգ. 1ին Զմմառ
գնաց եւ թէ կաթողիկոսին եւ թէ Ս. Քահա-
նայապետին հրաժարական մատուցանելով՝ ըն-
դունուեցաւ հրաժարականը 1770ին Հռոմ
հաստատուեցաւ, ուր գրեցր գրեց եւ թարգմա-
նութիւններ ըրաւ: Վախճանած է 58 տարեկան
1773 Ապր. 4ին եւ թաղուած Ս. Մարիամ
Եգիպտացի եկեղեցին:

Տապանագիրը հետեւեալն է՝

ԱՍՏ ԵՆ ՈՍԿԵՐԲ ԱՌՆ ԻՄԱՍՏԻ
ՄԵՐՏՈՒՆԵՑԻ ԱՄԵՐԱՊԵՏԻ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹԱՍՊԱՍ ԿՈՉԵՑԵԼՈՅ
ՄԵՏ ՄԵԼԳՕՆ ԵՂԲՕՐ ՈՐԳԻ
ԱՍ Ե ՀՈՒՄ ՅԵՄԱՍՏ ՄԱՐԶԻ
Ի ՓՐՈՓԱՎԱՆՏԱ Ե ԳՊՐՈՑԻ
ԱՊԱ ԵՊԱ ՕՇԵԱՆԱ

ՅԻՒՐ ՔԱՂԱՔԻ ՀՈՎԻԻ ԿԱՐԳԻ
ՅԵՏՈՅ ԵԿԵԱՆԱ ՎԱՄՆ ՈՒՆԻՍԻ
ԳԱՅ Ե ՀՈՒՄ ԱՍՏ ԲՆԱԿԻ
ՅԵՍՈՒՆ ԵՒ Ը ԱՄՍ ԱՅԵԱՆԱ
ՆԱ Ե ԿԵՆԱՏ ԱՄՏԻ ՓՈՒՆԻ
ՅԱՄԻ ՑՆ ՄԵՐՈՅ ՓԻԿԵԻ
ՀԱՋԱՐ 2 ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆԻ
Ի Դ ՕՐՆ ԱՊՐԻԼԻ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՊՕՂՈՍ ՍԻ ԺՈՂՈՎԱՅ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ
ՎԱՄՆ ՅԵՇԱՏԱԿԻ ԻՐՈՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ
ԵՑ ԿԱՋՄԵԼ ՋԱՐԶԱՆՍ

Տապանագիրը ունի նաեւ լատիներէն մաս
մը, որուն օրինակը չունիմ, Մահուան տարին
կը գրուի 1770, մինչ տաղան է "յամին 1773
Մարտ 24 ի 23 ժամուս յաւուր Դաղկա-
զարդի", ինչպէս կը տեսնուի Անտոնեան Միա-
բան Հ. Գրիգոր Վ. Ներսէսեանի Հռոմէն գրած
մէկ նամակէն (Գիւ. Անտ.): Սուրբ ժողովոյ
քարտուղարն է Stephanus Borgia.

Գրիգոր Արեւ. Աւետեան Թիֆլիզցի,
Երբ եւ ինչպէս Հռոմ եկած եւ հաստատուած
է, անձանօթ է ինձ. Այսչափն տալոյ է՝ որ
1773ին սկիզբը Հռոմ կը գտնուէր, ուր կոն-
գակ մը գրած է (Գիւ. Անտ.) փեսք. ամսոյ
մէջ: Ինքն կաթողիկեայ Հայոց Ս. Մարիամ Ե-
գիպտացի եկեղեցւոյ հոգեւորական ապրած է
իբրեւ կաթողիկեայ, հոն ալ վախճանած է
98 տարեկան՝ 19 փետր. 1774ին, եւ նոյն ե-
կեղեցւոյն մէջ թաղուած: Իր տապանագիրն է
հետեւեալը, որ սխալագիր է եւ վերջնօր
տողին մէջ կրկնութիւններ կան:

ԱՅՍ Ե ՏԱՊԱՆ ԹԻՓԻԼՁԵՑԻ
ԳՐԻԳՐՈՐ ԱՐԷԵՊԿԱՍԻ
ԱՇԱՏ ԵՆ
ԷՐ ԱՄՕԲ ԴԸ ԱՄԵԱՆ
ՀԱՆԳԵԱՆԱ ԱՍՏ ՅԱՄԻ
ՑՆ ՈՒՇԿԳԻՒ ԳԻ ԵԻ Ե ՓԵՓԵՏՐԻ
ԺԹ ԱՄՍ ԵՆ

ՅԵՇԱՏԱԿ Ե ՏԱՊԱՆՍ Ե ՍԵՑՏԻԼԵՆ ԲԵԱՀԵԱՏ
ԱՐԱՊԵԱՆ ՄԵՐՈՐԱՊ ԱՐԷԵՊԱ ԱՄԲՐՕՆԻ ԵԻ
ԹԱՐՄԱՌԱՆ

Հ. Արեւան (Հայ-Վանես. էջ 344) կը
յիշատակէ "Գրիգոր Եգիպտոսոյ" մը վախ-
ճանած եւ թաղուած 1773ին ի Ս. Ղազար
Վանեսոյ, որ սխալ կերեւոյ. վառն զի Հ. Յ.
Թորոսեան (վարք Միսիթ. էջ 476—480) չի
յիշեր զայս իր հրատարակած տապանագիր-
ներուն մէջ: Իսկ Ուլուրլեան Վ. (անդ էջ 224)
կը յիշէ Գրիգոր ի Հռոմ Ս. Մարիամ Ե-
գիպտացի թաղուած 1774ին, բայց կ'անուանէ

“Արքեպիսկոպոս Տաթևոյ” (Խաչիկ), առանց մանրամասնութիւն մը յիշելու՝ Աւելի տեղեկութիւններ առ այժմ կը պակսին:

Ուղարկեան Վ. (անդ, էջ 224) Հռոմ ապրած եպիսկոպոսներու վրայ խօսելով կը գրէ. “Աղքատագր Վանեցի Եպիսկոպոս ի միաբանեց Աղթամարայ, † յամ 1781: Իսկ Աղքատագր Պատրիարքին Այալեաննի տապանն է Ս. Կարոյի եկեղեցւոյն մէջ ի փողոցն Չորից Աղբերց որ վախճանեցաւ ի հասակի 96 ամաց, Վերջնոյս լատիներէն եւ հայերէն տապանագիրն ընդօրինակեց ինծի համար Գեր. Յովսէփ Վ. Մումճեան ի Հռոմ, որուն կը յայտնեմ շնորհակալութիւնս այստեղ: Այս տապանագրէն կը հասկըցուի, թէ Աղթամար Աւելի, ծննդեամբ Կ. Պոլսեցի, վանայ Արքեպիսկոպոս էր, Հռոմ գացած եւ ուղղափառ հաւատոյ դաւանութիւն տուած է Սրբազան Բազմապետեան, եւ Ս. Երրորդութեան Կարգի վանքին մէջ իւր բնակութիւնը հաստատելով, վախճանած է 1792ին, Մայիս 19ին, 96 տարեկան, եւ թաղուած է S. Carlo եկեղեցին (ի փողոցի Alle 4 fontane): Ահաւասիկ այն տապանագրին օրինակը:

D O M
ALEXANDER ASLAN
PATRIA
CONSTANTINOPOLITANUS
DIGNITATE
VANENSIS ARCHIEPISCOPUS ARMENUS
QUI
OMNIA RELINQUENS
UT
NON PERDERET OMNIA
AD
HANC S. SEDEM FILIALI OBEDIENTIA
VENERANDAM
VENIT
ET IN HAC TRINITARIA RELIGIOSA DOMO
RELIGIOSO RECEPTUS HOSPITIO
MORTIS MEMOR
VIVENS
HL
OBIIT DIE XIX MAJI P.A. MDCCICII AET.
XCVI

ԱՅՍ Է ՀՐԻՄ ԱՌՆ ՏԻԱՌՆ
ԱՍԼԱՆԵԱՆ ՋԱՐՄ ԱՂԵՔԱՆԴՐԻՆ
ԽՆԻՆԴԵԱՐԻ ԿՈՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՏԱՆԵՆ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՆ ՔՂԱՔԻՆ
Ի ՄԵԼԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ
ՍԱ ԵԿԵ Ի ՀՈՒՐ ՄԻ ԳԱՀ ՊԵՏԻՆ
Ի ԴԱՒԱՆԵԼ ՋԵՀՄԱՐՏՈՒԹԻՆ
ՈՒՂԱՓԱՌԱՅԿԱՆ ՀԱՄԱՅՈՒՆ
ՀԱՆԳԵԱԼ Ի ՏԵՐ ԱՄՕՔ Ղ ՎԵՏԻՆ
ՅԱՄԻ ՏԵԱՆՈՒ ԽԶՐԱ ՄԱՅԻՄ ԺԹԻՆ

Անշուշտ շատ հետաքրքրական էին Աղքատագր Արքեպիսկոպոսի առաջնորդութեան եւ Հռոմ մեկնելուն պարագաները, սակայն չկրցայ տեղ մը յիշատակութիւն գտնել. Աղթանեցի Գիւան Գ. եւ Գ. ի մէջ, որ Սիմէոն եւ Ղուկաս Կաթողիկոսներուն գործերուն ամբողջութեամբ է, ուր կը յիշուին ուրիշ կաթողիկէից խնդիրներ, Աղքատագր Արքեպիսկոպոսի վրայ յիշատակութիւն չկայ, Չեղբէն անցած բազմութիւն Նաճալներէն միայն երկուքին մէջ կը գտնեմ յիշուած (3 փեար. 1773 ի Հռոմ, եւ 12 Օգ. 1775 ի Վենետիկ), որով կ'իմանանք թէ 1772ին վերջը կամ 1773 ի սկիզբը Հռոմ հասած է Աղքատագր Արքեպիսկոպոս յիշուած Բերուած տապանագրէն կ'իմանցուի Նաճալ որ Ուղարկեան Վ. կը սխալի երկու Աղքատագր Եպիսկոպոս գնելով, փոխանակ մէկի, այն է Աղքատագր Այալեանն, Կ. Պոլսեցի, Արքեպ. Վանայ: Իսկ Աղքատագր Այալեանն Պապիէի գոյութիւնն չունի:

Սիմէոն Եպ. Ունեաննի մասին վերն այլ եւայլ առիթներով տեղեկութիւններ տուի: Ասանկ վրայ կը յաւելում Նաճալ որ ինքը 1726—9 ի միջոցն էլ միանշի կարապետ Կաթողիկոսն Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է, եւ 1766ին Հոկտեմբերին Զմիւռնիոյ ճամբով Վենետիկ հասած է (Թուղթ Տէր Աստուածատուր Զուլպիեցոյ 25 Հոկտ. 1766 ի Վենետ. առ Հ. Գր. Նեփոթ ի Հռոմ, Գիւ. Անա.): Սիմէոն Եպ. վախճանած է 76 տարեկան եւ Հռոմայ Ս. Մարիամ Եփեմայի եկեղեցւոյն մէջ թաղուած է: Ցաղանագրին օրինակն է հետեւեալը.

ԼԷՌԱՐԻԵՆ ԱՆԴՈՒԵԼԼԻՆ ԻՇԽԱՆ ԱԶԻՆ
ՀԱՅՈՒՆ ԵՑ ԿԱԶՄԵԼ ՋԱՐՄԱՆ
ՏԱՊԱՆ ՀՐԻՄԻՍԷ ՈՒՄՈՒՏԵԱՆ Գ. ՂԱՍԱՑԻՈՅ
ՍԻՄԵՆՆԻ ԳԻՏԱՊԵՏԻՆ ՔԱՀ ՐԱՌՈՒՆԻՈՅ
ՈՐ ՄԻՇՏ ԵԼԵԻ ՆԻՆԶՈՅԶ ՍԵ ՀԱՄԱՅՈՒՆ
ԲԱՆԻԻ ԳՈՐԾՈՒՂ ՄԱՆ ՀՈՎՈՒՄՏ ՏՆ ՄԵՐՈՅ
Ի ՅԱՔԱՐԱՐԱՆ ԱՌԱՔԵՑԱԼ Ի ՀԵՐԶԵԼՈՅ
ԵԻ Ի ԲԱՆՏԻ ՀՂԹԱՅԵՑԱԼ ՀԱՆԳՈՒՆ ԿՈՂՈՅ
ՆԵՆԵԻ Ի ԹԻՄ ԳՏԱՐՏԵԼ ԸՆԴ ԳԵՐԵԼՈՅ
ՎՍ ՈՒՂ. ՍԵ ՀԱՄԱՅՈՒՆ
ՀՈՒՄԱՅԵՑԱՆ Ի ՎԻՃԱԿԵՆ ՏԱՐԱԼԻՄԶԻԿ
ՎԱՐՄԱՆ

ԱՅՍ ԲԱԶՈՒՄՍ Ի ԲԻԺԱՆԴԻՆ ՀԱՆԴԻՊԵՑԱԼ
ԱՊՈՒ Ի ՅՈՒՆՏ ԵԿԵ Ի ՀՈՒՐ ԲԱՐԱՅԱԼ
ՀՆՈՐԶ ԳՏԱՐԱԼ ԱՍՏ ԶԵՆԱՐԴԻՐԶ ՍԱԼԱՐՆԵՑԱԼ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԱՐԱՅԱԼ
ԼՅԵԱԼ ԱՌԱՐԲԻ ԳՈՎԱԼԱԼ ՎԱՐՈՒՐ Ի ՏԵՐ
ՀԱՆԴԵԱԼ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԱՅԱՐ ՎԵՑ ԱՆԵԼԻ ԼԻ ՀԱՍԱԿԱԼ
ԱՄԻ ՓՐԿԶԻՆ ՈՐ Ի ՎԻՄԱՐ ՓՈՐԱԳԵՑԱԼ

1774 ՅՈՒՆԻՍԻ 3

Նոյն ժամանակները Հոռմէն մեկնած եւ
 Անթոնա Տասարաւուած էր՝ կոյտ Պարտիարբի
 աշակերտներէն Ղազար Անմարմին, Եպիսկոպոսն
 ճրարկիւնին, ինչպէս վերը գրեցին, եւ 1766էն
 ի վեր Նոյն տեղ կաթողիկոսեայ Հայոց Տոգեսունն
 ու եկեղեցին ապրեալով՝ վախճանած է 18 փետր.
 1783ին (Հ. Ղ. Ալիշան, Սիսական, Վենետ.
 1893, էջ 452):

Հոռմ երթալու մասին Սարգսի գրած, եւ
 առ Տասարաւի իր ինձ ծանօթ վերջին նամակն է
 14 Յունիս 1773ին առ Հ. Գր. Նեփօթ գրածը
 (Գիւ. Անտոն.), զոր այստեղ յառաջ կը բե-
 րեմ, եւ կը դնեմ նաեւ նամակներէն իւր
 չորս անգամ պղտիկցուած՝ իսկ իր ստորագրու-
 թիւնը ճիշդ բնական մեծութեամբ:

Աստուծով

Հասցէ զորս ի մտնս Հ. Գրիգոր Անիօթիճն Սարգիս
 եպիսկոպոսեան (ասոր կեց օտար զրոյ՝ անշուշտ
 Հ. Գրիգորէն զգաւած, Գամսիւր օրն՝) 2773 յունիսի 19

Խոնճաւարդ Տնառն Տնառն Հ. Գրիգոր մարա-
 կոս վարդապետի սիրով եւ յարգածօք ողջոյն ըն-
 ծայն:

Ի Նիկոնանայ 1773 յունիսի 14:

Ի յունիսի 5ին գրեալ զբոյր ծանեայ զո-
 ման խորհրդական ծանօթութիւնս եւ իրաւու-
 թիւնս թափուած վասն իմ ի կողմանէ որդաւան
 Քահանայապետին, հաղորդեալ քեզ թափաբար
 ի Գերապայծառ Մանսիւրոս Գրիգորօսմանէն, եւ
 շնորհակալ եմ զայդմանէն Ուստի ընդ այս գրոյն
 եղեալ գիրն իւր կընցիմ խիստ ծածկապէս զու-
 ինքնին ձեռամարդ տայցես նմա. եւ փոխադրեալ
 պէ՛տ էթէ ինքն եւս տայցէ քեզ խորհրդարար
 զգիր ինձ առ իս առաքելի՝ աղանձ, զի ի մէջ քո
 զբոյր եղեալ յղեցես զայն. եւ զբոյր ծանեան
 փաստիցն համայնանեցես ի յիմից տեղօք. զի
 Աստուծով ի ժամանակին զբաւած խոսուցից
 հրամանուցդ. Կահա Սիրեղ եղբօր մերոյ Գերա-
 պայծառ Սամուէլ վարդապետին բանն, այսինքն՝
 թէ զկացութիւնն արգենական, թէ Սրբազան փա-
 փին հետն կեօրիւշիւք բլլան, եւ թէ զփարթն, եւ
 զյճլ պարագայս այսպիսիս որք պատկանին առ նա
 ծանուցես մեզ. զի սրտագիր լիցուք: Մեր տկա-
 րութիւնն ասկաւրն ոչ ապաքինեցաւ բոլորովն ի
 մէջդ. այլ գնա եւս կրեմք զմացորդն. զաւցէ մա-
 քափալով աղօթիւք մերովք բուժեսցի ի սպառ:
 Չեր միարան Վ. Հ. Կարապետ որդեակն մեր
 եղեալ եհաս աստ կարգեալ գառաւթ ի վերայ
 Հայոց ի Սրբոյ Ժողովոյն եւ այժմ նստի յեկեղե-
 ցին Հայոց, որոյ Տէր տացէ զկարողութիւնս առ ի
 խճճմագէս կառավարել. զի սակաւ ինչ խառնա-
 փնթօր է կացութիւնն Հայոց սրբ եւ աստ. ի մէջ
 որոց իրաւութեանց ոչ ներառանումք եւ զիս
 բնաւ. եւ այժմ զոչ այլ ինչ գրելի եւ ծանուցա-
 նելի ունիմ վերապատանելութեանդ, այլ միայն
 ինչդիւր զարթն առ Աստուած վասն կատարեալ

առողջութեան իօթացեալ եւ տառապեալ ան-
 ձին՝ որոյք եւս Տէր Յիսուս տացէ առողջութիւն
 հոգւոյ եւ մարմնոյ, Թաւ քեզ ողջ ի շնորհ
 Տեառն, եւ ի պարեանս իմ՝

որ եմ անարժանազոյն ծառայ Տեառն
 Սարգիս վարդապետ եւ Արքեպիսկոպոս
 Կեսարիոյ:

ՎԼ

Հայոց իմ իմաստ Գրիգոր Գրիգոր
 Կոնստնտնուպոլիս

Իսկականութեամբ ան տեղի Գրիգոր Կոնստնտնուպոլիս
 Կոնստնտնուպոլիս

Ի յունիսի 1773 յունիսի 19

Ի յունիսի 5ին գրեալ զբոյր ծանեայ զոման
 խորհրդական ծանօթութիւնս եւ իրաւու-
 թիւնս թափուած վասն իմ ի կողմանէ որդաւան
 Քահանայապետին, հաղորդեալ քեզ թափաբար
 ի Գերապայծառ Մանսիւրոս Գրիգորօսմանէն, եւ
 շնորհակալ եմ զայդմանէն Ուստի ընդ այս գրոյն
 եղեալ գիրն իւր կընցիմ խիստ ծածկապէս զու-
 ինքնին ձեռամարդ տայցես նմա. եւ փոխադրեալ
 պէ՛տ էթէ ինքն եւս տայցէ քեզ խորհրդարար
 զգիր ինձ առ իս առաքելի՝ աղանձ, զի ի մէջ քո
 զբոյր եղեալ յղեցես զայն. եւ զբոյր ծանեան
 փաստիցն համայնանեցես ի յիմից տեղօք. զի
 Աստուծով ի ժամանակին զբաւած խոսուցից
 հրամանուցդ. Կահա Սիրեղ եղբօր մերոյ Գերա-
 պայծառ Սամուէլ վարդապետին բանն, այսինքն՝
 թէ զկացութիւնն արգենական, թէ Սրբազան փա-
 փին հետն կեօրիւշիւք բլլան, եւ թէ զփարթն, եւ
 զյճլ պարագայս այսպիսիս որք պատկանին առ նա
 ծանուցես մեզ. զի սրտագիր լիցուք: Մեր տկա-
 րութիւնն ասկաւրն ոչ ապաքինեցաւ բոլորովն ի
 մէջդ. այլ գնա եւս կրեմք զմացորդն. զաւցէ մա-
 քափալով աղօթիւք մերովք բուժեսցի ի սպառ:
 Չեր միարան Վ. Հ. Կարապետ որդեակն մեր
 եղեալ եհաս աստ կարգեալ գառաւթ ի վերայ
 Հայոց ի Սրբոյ Ժողովոյն եւ այժմ նստի յեկեղե-
 ցին Հայոց, որոյ Տէր տացէ զկարողութիւնս առ ի
 խճճմագէս կառավարել. զի սակաւ ինչ խառնա-
 փնթօր է կացութիւնն Հայոց սրբ եւ աստ. ի մէջ
 որոց իրաւութեանց ոչ ներառանումք եւ զիս
 բնաւ. եւ այժմ զոչ այլ ինչ գրելի եւ ծանուցա-
 նելի ունիմ վերապատանելութեանդ, այլ միայն
 ինչդիւր զարթն առ Աստուած վասն կատարեալ

որ եմ անարժանազոյն ծառայ Տեառն

Սարգիս վարդապետ եւ Արքեպիսկոպոս
 Կեսարիոյ:

Վ. Գրիգոր Հ. Գ. ԳԱՆՄԱՐԿԱՆՍԻՍ
 (Ըրբան-Կոնստնտնուպոլիս)

“ՊԱՐԿԱՆԻ ԹԱՐԿԱՆ ԳՈՒՍԻ ՄԵՆ”

(Ըրբան-Կոնստնտնուպոլիս):

“Յառաջարկներով չենք սկսած ոչ
 զբուժանքը. ազգային թաղերին է ընծայված
 նորա բովանդակութիւնն եւ ազգային այս նոր
 երեւոյթի վերայ պատշաճ չենք գտաւոր մտաւոր
 ներքով խոսք բանալ:
 Հայոց օգտը, զանպէս աշխարհներում,
 իւր արարչութեան եւ թշուառութեան մէջ,
 իւր բազմաթիւ հոգանքի եւ տառապանքի մէջ,